

Pukovnik A. Ašar - Žams:

CENTRALIZOVANO I DECENTRALIZOVANO KOMANDOVANJE¹⁾

Pisac, čije je ime poznato u inostranoj vojnoj literaturi i čiji su neki članci već prikazani u toku ranijih godina i u »Vojnom delu«²⁾, razmatra ovog puta pitanje centralizovanog komandovanja i eventualne nesloge koja iz njega može da proizide, kao i pitanje decentralizacije u komandovanju. Iznoseći dobre i rđave strane jednog i drugog načina komandovanja, uslove i prilike koji zahtevaju, pa čak i nameću, njihovu primenu, pisac se kroz ceo članak trudi da zadrži svoj neutralan stav da bi se tek na kraju konačno opredelio za jedan od njih.

On je mišljenja da dobra organizacija, prilagođena određenom cilju, predstavlja glavni uslov uspeha u svakoj zajednici, a pogotovu u vojsci. Među elementima organizacije u vojsci, a u okviru taktičkih i strategiskih problema upotrebe oružanih snaga, često je proučavan *stepen centralizacije ili decentralizacije u komandovanju koji bi odgovarao svakoj situaciji*. To se pitanje ne postavlja samo u ratnim okolnostima već i u mirno doba; organizacija oružanih snaga, opšte uređenje jednog vojišta — ratišta, zahtevaju da se ono mnogo ozbiljnije razmatra. Međutim, pisac smatra da to pitanje nikada nije bilo predmet nekih širih studija i da čak ni ovim člankom ono ne može biti razmotreno u potpunosti. No, zablude u jednom ili drugom smislu stvaraju takve neugodnosti da nije beskorisno dotaći ovaj problem, čak i ukratko i površno,

ne bi li makar i to poslužilo kao potsticala za eventualna dublja razmatranja.

Kao osnovu pisac je najpre uzeo obične taktičke slučajeve. Princip organizacije u vojsci sadržan je u jednoj kratkoj rečenici: jedan zadatak, jedan komandant, sredstva. U tom okviru, centralizovano i decentralizovano komandovanje se karakterišu inicijativom koja se prepušta potčinjenim, odnosno, složenosti akcije zbog koje im se i dozvoljava slobodan izbor dejstva. Jedna složena akcija se najčešće sastoji iz više običnih zadataka, dok je taktička radnja određena ciljem, pravcem, pojedinim objektima, datumom izvršenja itd. Zadatak dat potčinjenima može sadržavati sve ove elemente na jasan i određen način, a može im naznačiti samo neke od njih. Najzad, on se može ograničiti samo na određivanje cilja koji treba dostići, što je svakako minimum, pod pretpostavkom odricanja od svake koordinacije između potčinjenih i bilo koje komande. Ovakav način davanja zadatka ograničava inicijativu potčinjenih stepena s obzirom da je viša komanda već izvršila izbor rešenja koje se tiče njih; to je centralizovano komandovanje. Ako su svi ovi elementi dati od strane više komande, inicijativa potčinjenih je ravna nuli, odnosno centralizacija komandovanja je potpuna. Ako je dat samo opšti cilj, onda je inicijativa potpuna i decentralizacija komandovanja apsolutna.

Pisac je mišljenja da svaki od ovih načina komandovanja ima dobrih i rđavih strana. Centralizacija treba da omogućiti potpunu koordinaciju i odgovara snažnim i silovitim akcijama; to je obrazac za proboj neprijateljskih snaga. Decentralizacija pruža gipkost i odgovara operacijama u kojima brzinu i manevar treba suprotstaviti snazi neprijatelja. Zato

¹⁾ Centralisation et désordre, par Colonel A. Achard - James, *Revue militaire générale*, Francuska, oktobar 1959.

²⁾ Videti *Vojno delo* br. 3/52 str. 102, 3/54 str. 84, 4/55 str. 93, 5/55 str. 92 i 12/57 str. 891.

se komandovanje decentralizuje obično pri eksploataciji uspeha.

Koji taktički faktori odlučuju o primeni jednog ili drugog načina komandovanja, odnosno traženju nekog srednjeg rešenja? Svaki od njih je zasnovan na razmatranju četiri klasična faktora: zadatka, zemljišta, sredstava i neprijatelja. Ako komandant više jedinice potpuno poznaje ove faktore i ako je uveren u njihovu nepromenljivost (stalnost), on može odlučivati o svemu, centralizovati komandovanje do maksimuma; njegovu će akcija na taj način dobiti u pogledu koordinacije dejstva, dakle, u pogledu snage. Međutim, ako su jedan ili više od ovih faktora neizvesni, ako je njihova promenljivost verovatna, odluka se ne može unapred doneti, jer se razvoj situacije do kraja akcije ne može predvideti. Ako se, drugim rečima, može očekivati da će izvršioци u toku izvođenja akcije moći sami da preciznije utvrde ove faktore i ocene posledice koje iz toga po njih mogu da proizađu, i to pre nego što bi normalnim putem — putem veze — dostavili te podatke višoj komandi i od nje primili novo naređenje, saobraženo tim promenama, tada komandovanje treba decentralizovati. Centralizovano komandovanje bi u tom slučaju, po mišljenju pisca, moglo dovesti samo do usporavanja dejstva i neuspeha. On smatra da je jedna strana primorana na centralizaciju komandovanja, na preuzimanje komande nad sredstvima svojih potčinjenih, kada je oskudna u njima, kada se predviđa akcija posle pregrupisanja snaga i kada bi inicijativa prepuštena potčinjenim mogla dovesti do rasparčanih akcija, bez značajnijih rezultata, i do nenadoknadivog zalaganja sredstava.

Odgovarajuća mera centralizacije odnosno decentralizacije u komandovanju može sa razmotriti za svaki konkretan slučaj. Tu ne postoji neko apsolutno pravilo. No, s obzirom da je neizvesnost pravilo, može se reći da je malo slučajeva kod kojih bi se mogla održati do kraja potpuna centralizacija u komandovanju i oduzeti potčinjenim svaka inicijativa, svaka mogućnost prilagođavanja realnim okolnostima.

Ovi su principi, uglavnom poznati, već prihvaćeni, čak i pravilno primenjeni kada su u pitanju strategija i taktika.

Međutim, problem centralizovanog i decentralizovanog komandovanja se ne postavlja samo za vreme rata. Pisac je mišljenja da on mora dobiti razumna rešenja i u slučaju kada se radi o organizaciji pozadine jednog vojišta — ratišta, ili pak pozadine jedne armije u doba mira, s obzirom na izvršavanje sve brojnijih i delikatnijih zadataka koji danas padaju u dužnost pozadini.

Razmatranja u pogledu određivanja ove mere centralizovanog, odnosno decentralizovanog komandovanja moraju se izvoditi na bazi analognoj onoj u ratnim okolnostima. Naime, pisac smatra da se konačne i krute odluke mogu doneti samo kada je moguće sigurno utvrditi postojanje stalnih (nepromenljivih) faktora. Potrebno je opet ostaviti potčinjenim, koji su u dodiru sa stvarnošću, svaku inicijativu i mogućnost prilagođavanja u okviru opšteg cilja koji se ima postići.

Prekomerna i nerazumna decentralizacija, kao i centralizacija u komandovanju, ima dosta nezgoda. Kolebanja koja proizilaze pri rdavom proračunu decentralizovanog komandovanja izgledaju veća i ozbiljnija nego kod centralizovanog. Ali to je samo spoljni izgled, a iskustvo pokazuje, ističe pisac, od kakvih posledica dovodi centralizacija u komandovanju. Često postoji težnja ka centralizmu, mada je i ona danas već daleko prevaziđena. U stvari, može se tvrditi da i danas postoje centralistički organi koji sistematski uzimaju u svoje ruke (prisvajaju) sve ono što bi, normalno, trebalo da odlučuju lokalni zainteresovani organi (i što ispravno mogu rešiti jedino oni).

Pisac je mišljenja da bi bilo sasvim prirodno i potpuno saglasno duhu, tradicijama i interesu vojske da sasvim određena hijerarhiska organizacija kakva u njoj postoji nađe odgovarajuću formu i u podeli odgovornosti.

U daljem delu članka pisac potseća do čega dovodi, tj. šta se dešava u taktici kada se centralizovano komandovanje zadrži i posle prinudnog prekida veze; pošto naređenja tada nisu više prilagođena okolnostima (situaciji), pred izvršioца se postavljaju problemi za koje on nalazi jedino rešenje ili u strogoj disciplini, iz čega eventualno može proizaći neuspeh, pa i poraz, ili u inicijativi — rezultat: mogućan uspeh, koji često — zbog neposlušnosti — ispada samo poluspeh.

Zbog toga dolazi do stvarnih rasepa između pojedinih ešelona, naročito između viših i nižih štabova. Ti rasepi dolaze usled potpune razlike u mišljenju koja se vremenom može samo produžiti. Razlika u poznavanju osnovne situacije produbljuje se, ustvari, posle realno izvedene akcije — koja se, po mišljenju pisca, nažalost ne odobrava uvek zato što je rezultat inicijative. Ako je disciplina dovela do neuspeha, onda do rasepa dolazi zbog gubitka poverenja između pretpostavljenih i potčinjenih. Disciplina, pa prema tome i kasnija koordinacija napora, ne može na ovaj način ništa da dobije. U tome je dakle, prvi uzrok nesloge. Međutim, to nije sve. Iz ovako »primenjene« centralizacije u komandovanju proizilaze konačno posledice po samu organizaciju vojske kao celine.

Obrazac: jedan zadatak, jedan komandant, sredstva pretpostavlja, sasvim razumljivo, da je zadatak komandanta tačno određen, da su granice njegovih prava jasno utvrđene i da, konačno, raspolaže svim potrebnim sredstvima (rodovima, službama, pa čak i civilnim organima) za njegovo uspešno izvršenje. Pri normalnom (hijerarhijskom) redosledu izvršenja zadataka, svaki potčinjeni može na svom nivou naći potrebnu inicijativu i mogućnost.

Pisac nastavlja da razmatra posledice koje proizilaze u slučaju kada je komandovanje preterano i nerazložno centralizovano. Komanda koja sprovodi centralizovano komandovanje koristi radi pripreme, donošenja odluke i obezbeđenja njenog izvršenja organe komandovanja (rodove i službe) koje ima kod sebe. Kad bi hijerarhijski odnosi bili strogo poštovani, ovi bi se organi imali da zadovolje prenošenjem naređenja potčinjenim komandama. Ali, ova se odgovornost mesnih komandi smanjuje u njihovim sopstvenim očima pred obiljem detalja sadržanih u naređenjima komande koja sprovodi centralizaciju. Komandanti rodova i rukovodioci službi šalju svojim potčinjenim naređenja koja se, iz delokruga čisto tehničkog kao što je njihov, daleko proširuju na delokrug normalne mesne odgovornosti. Ovaj potčinjeni je, međutim, suočen sa stvarnošću. Inicijativa koju mu primljeno naređenje dopušta je slaba, dok je inicijativa koju mu stvarnost nalaže da preuzme daleko značajnija. Ra-

deći tada po svom razumu, na osnovu realnih okolnosti, a pošto ne može više da se drži zadatka koji su činjenice (okolnosti) prevazišle, on se okreće ka svojim normalnim organima za podršku. Ovi, pak, tim njegovim zahtevima suprotstavljaju direktive koje su primili pobočnim putem. Na taj način život ovog izvršioca, koji je i sam odgovorni starešina, i često više nego iko drugi svedok posledica ovakvih odluka, postaje stvarna akrobatika. On ide iz neuspeha u neuspeh i odvajajući se od jednog poziva kome više nije u stanju da odgovori. On ne zna više čak ni oblast kojom stvarno komanduje, ni ko su mu potčinjeni, ni ko ga podržava. On je nesposoban da izvrši bilo kakav zadatak i preuzme bilo kakvu inicijativu.

Centralizovano komandovanje, kao i decentralizovano, zahteva izvesne preduslove. Prepustiti potčinjenim inicijativu, ma kako ona bila neznatna, znači ustvari imati poverenja u njih. Ono je zasnovano na priznavanju njihovih intelektualnih, moralnih i stručnih osobina. U pitanju je, dakle, nešto što, prema mišljenju pisca, ne treba ni da se postavlja u jednoj organizaciji kao što je vojska, gde je pristup pojedinim činovima, položajima ili službama uslovljen baš ovim faktorima. Makoliko bilo poverenje jednog komandanta u svoje potčinjene, on ima pravo da strepi od jedne više ili manje otvorene, više ili manje naglašene, ali uvek opasne, razlike između svog i mišljenja potčinjenih, stim da tom svojom strepnjom nimalo ne vređa one kojima komanduje.

Decentralizacija, kao i centralizacija komandovanja, zahteva kontrolu izvršenja naređenja. Ali se karakter te kontrole menja od slučaja do slučaja. Decentralizacija zahteva da ta kontrola bude orijentisana ka ostvarenju određenog cilja, bez mešanja u postupke (načine) samog izvršenja koji se prepuštaju inicijativi potčinjene komande; ustvari, ona se svodi na kontrolu samo rezultata.

Isti je slučaj, bar teoretski, kod centralizovanog komandovanja. Ovde kontrola mora biti još stroža i primenjena i u toku izvođenja pojedinih faza same akcije. Vrlo često se događa da preterana i sistematska kontrola komandovanja oduzme komandantu svaku mogućnost stvarne kontrole, svaki uticaj. Raditi posao potčinjenih, spuštati se do u najsitnije

detalje akcije, ne voditi računa čak ni o okolnostima mesta i vremena, može ponekad učiniti nekorisnim svako dalje proveravanje celokupnog izvršenja akcije. Ponekad kontrola izvršenja naređenja stvara više teškoća komandovanju nego što bi proizišlo štete usled nepotpunog izvršenja njegove zamisli.

Iz svega toga proizilazi, zaključuje pisac, makako čudnovato to moglo izgledati, da decentralizacija postaje najviši oblik komandovanja. Centralizacija je, napro-

tiv, izraz slabog i nesposobnog komandovanja.

Pisac je mišljenja da postoji mogućnost proučavanja i određivanja razumne mere ova dva načina komandovanja i svim oblastima i službama. Makoliko malo bilo učinjeno u tom pogledu, to bi se ipak brzo odrazilo u ozbiljnom poboljšanju položaja (situacije) samih izvršilaca naređenja, koji ponekad postaje takoreći tragičan u postojećim uslovima rada.

V. H.

Pukovnik **Erih Forverk:**

NOĆNA OBUKA ¹⁾

Pisac je mišljenja da savremeno naoružanje, izviđanje sa zemlje i iz vazduha, to potvrđuju i ratna iskustva, nalažu da se mnoge radnje i dejstva, kao što su: snabdevanje, pokreti, smena trupa, podilaženje, posedanje polaznih položaja, odvajanje od neprijatelja, obezbeđenje i izviđanje, fortifikacioni radovi i drugo, ubuduće izvode noću. Pouka iz rata glasi: noć je najjači prijatelj, izvežbani vojnici mogu noću postići uspeh i protiv nadmoćnijih snaga.

Pisac smatra da u obuci za rad i borbu noću veliku ulogu imaju psihološki momenti i disciplina, jer primeri iz rata dokazuju da su noću moguće panike; zatim, na tok i sadržinu te obuke utiču dobre i rđave strane borbe noću, tj., s jedne strane, mogućnost neopaženog pokreta i iznenađenja, ograničenost dejstva neprijateljske vatre i veće mogućnosti manjih jedinica za uspeh i obmanu a, sa druge, ograničeno osmatranje, otežana orijentacija i veza, otežano komandovanje, opasnost od iznenađenja, otežano sadejstvo sa sredstvima za podršku, veći utrošak municije. Osnovni elementi ove obuke, po njegovom mišljenju, jesu: psihološki faktori, disciplina i tehnika borbe.

Obuka treba da počne pri povoljnom vremenu, a zatim da se izvodi po kiši, snegu i mrazu. Pisac metodičnu obuku deli na tri odeljka: a) igre, osnovne ve-

žbe, vežbe za navikavanje, b) vežbe za očvršćivanje ljudstva, male taktičke vežbe, c) vežbe delova jačine do čete.

Igrama je pisac, kao komandir čete, počinjao obuku u toku četiri godine i to četrnaest dana po dolasku regruta. Regruti su po dvojica ili trojica postavljani duž puta ili potoka, na tačkama kojima su izvodili prilazi, sa zadatkom da o približavanju neprijatelja javljaju unazad na daljinu od 50 do 100 m, kao i da »zarobljavaju« neprijatelja. »Neprijatelj«, 10—12 nastavnika, krećući se u grupama po dvojica ili trojica, imao je zadatak da zavarava o pravcu svog kretanja (kotrljanje i bacanje kamena i sl.), da se provuče između straža i da ih napadne s leđa. Mali broj regruta se pritom snalazio, dok je pri prepadu obično većina pobegla.

U drugoj igri regruti su bili podeljeni u grupe od po 7—8, i pod komandom komandira odeljenja imali su da nastupaju 3—5 km do određene linije koju su oni dobro poznavali, i to po zemljištu na kojem dejstvuju »neprijateljska« izviđačka odeljenja, sastavljena od nastavnika. Ovi su ispitivali ponašanje regruta i u tom cilju nailazili sa strane, ispaljivali svetleća zrna i imitirali topovske udare.

Treća igra sastojala se u nastupanju iz daljine ka crkvi sa grobljem, ograđenoj zidom, a sa zadatkom da se slab neprijatelj protera sa groblja. Neprijatelj je imao zadatak da otvori vatru kad se napadač bude prebacivao preko zida. I pri ovoj igri uzbuđenje je ovladalo regruti-

¹⁾ *Truppenpraxis*, Zap. Nemačka, br. 10, 11, 12/58.

ma, a kad su se čuli pucnji dolazilo je do divljeg bekstva.

Te su igre, ističe pisac, jasno pokazale dejstvo psiholoških faktora i omogućile privikavanje ljudstva na noć; tom prilikom su se ujedno ispoljili »čvrsti noćni borci« koji su kasnije upotrebljavani za nastavnike i izdvajani za važnije uloge (za šofere komandnih tenkova, vozila radioodjeljenja, municiskih vozila itd.).

Osnovne vežbe, po mišljenju pisca, trebaju da obuhvataju vežbe u nečujnom kretanju i puzanju noću, u savlađivanju prepreka (strmih obronaka, ograda, potoka, rečnih korita itd.), vežbe u maskiranju stražara i izviđača, i upoznavanju mogućnosti i slabih strana sprava sa infracrvenim zracima, vežbe u prislušivanju, vrebaju i gađanju noću, vežbe u hvatanju i bliskoj borbi (hvatanje neprijatelja koji beži ili stoji, likvidiranje pri hvatanju).

On dalje smatra da vežbe za navikavanje imaju za cilj: upoznavanje sa uslovima noći, ojačavanje discipline i jačanje volje. To je niz raznovrsnih vežbi. Najpre se regrutima pokazuje »šta je pogrešno a šta ispravno«, kao, naprimera, paljenje i pušenje cigareta, glasan razgovor (pozivanje, smeh, komande), zveket. Zatim se vrše vežbe u prenošenju usmenih zapovesti, u orijentaciji, u ubacivanju, noćnom kretanju po putevima i van njih, i to po rđavom vremenu, približavanju neprijatelju, jurišu, u nošenju tereta (municije, čamaca i drugog) preko teškog zemljišta i u blizini neprijatelja. U tim vežbama postavljaju se kontrolne stanice i svaki vojnik mora da prođe kroz stanicu. I u ovim vežbama otkrivaju se dovitljivi i snalažljivi vojnici.

Vežbe za očvršćavanje u odeljku pod b) imaju, po mišljenju pisca, za cilj navikavanje i osposobljavanje za izvršavanje zadataka noću po nepovoljnom vremenu: po kiši, lapavici, snegu, jakoj hladnoći. Zadaci se moraju izvršavati tačno, nečujno i brzo. Vežbe obuhvataju:

— duži marš noću po kiši, s pauzom za izdavanje hrane; zatim, izradu zaklona od kiše, prijem materijala i alata i izradu položaja i slično; istu takvu vežbu ali bez izdavanja hrane;

— duži marš na motornim vozilima po nepovoljnom vremenu, zatim kretanje peške po teškom zemljištu, obezbeđenje, ili postavljanje minskih polja, ili izradu lakog mosta i slično.

Pod malim vežbama pisac podrazumeva vežbe odeljenja i voda. One se dele na vežbe čiji je tok unapred predviđen i na vežbe sa slobodnim razvojem. Prve se vrše sa svim vojnicima, a druge sa nastavnicima i izabranim regrutima. Prve imaju za cilj postizanje sigurnosti u radu i saradnju u okviru odeljenja i voda, a druge i proširenje znanja i razvijanje inicijative.

Prve vežbe su »standardne«. U njima se uzima u obzir dejstvo neprijatelja i dejstvo vatre. Naprimera, pri izvođenju obuke po temi — obezbeđenje na maršu, prednje odeljenje radi slično izviđačkom, slabije snage proteruje, a pri nailasku na jačeg neprijatelja se razvija, izveštava komandira voda i preuzima izviđanje. U oba slučaja se obrađuju svi detalji rada odeljenja i vodi se računa da vežba ne protекne brzo, da se svaki rad obavi u vremenu koje je zaista potrebno. Sem toga, i rad neprijatelja mora pri tome da dođe do punog izražaja.

Za vežbe koje se slobodno razvijaju priprema se »položaj za obuku« — poligon sa izrađenim raznim elementima: otpornim tačkama, vatrenim položajem oruđa za podršku, komandnim mestom i stanicom za snabdevanje. Na njemu se mogu organizovati noćne vežbe sa raznim temama: zadaci izviđačkih odeljenja, udarnog odeljenja, izvođenje prepada, rušenje itd., kao i štabne vežbe i vežbe u snabdevanju.

Vežbe čete u odeljku pod c) planira komandant bataljona. One služe, smatra pisac, za uvežbavanje čete kao celine, kao i za proveru uspeha u prethodnoj obuci. Osobito se preporučuju dvostrane vežbe — četa protiv čete. One daju više potstreka nego i sami manevri u kojima čete ne dolaze uvek do izražaja. Postupnost mora biti zastupljena i u ovim vežbama; zadatak mora da odgovara stanju borbene obučenosti.

Danas je vreme za obuku kratko. Zato se obim praktične obuke mora povećati. Igre su se pokazale veoma korisnim. Sportske vežbe: gimnastika, trčanje, plivanje, vežbe u bacanju, mačji hod, prikradanje, nečujno prelazjenje prepreka, nečujni skok, skok s motkom, znatno potpomažu osposobljavanju ljudstva.

Najzad, zaključuje pisac, noćna obuka formira kolektivni duh jedinice.

K. D.

Kapetan **Georg Hajnc Vecel:**

ISKUSTVA I POUKE IZ ZIMSKOG RATOVANJA¹⁾

U opštim razmatranjima pisac ističe da se zima — naročito u severnoj i istočnoj Evropi — karakteriše: velikom hladnoćom, snežnim padavinama (vejavicama), maglom, često ograničenom vidljivošću, kratkim danima i dugim noćima. Iznenadne promene vremena i temperature imaju veliki uticaj na prolaznost zemljišta. Tamo gde je, usled velikog mraza, močvarno i podvodno zemljište još danas bilo prolazno, sutra, usled naglog topljenja, ono može postati neprolazno. Stalne snežne padavine i vejavice dovode do prekida saobraćaja, često ga sasvim onemogućuju i na taj način otežavaju pokrete automobilskim i guseničnim vozilima, vežući ih za čvrste puteve.

S obzirom na ove specifičnosti zime, pisac je mišljenja da one nameću potrebu preduzimanja svih mera za zaštitu ljudstva, naoružanja, borbene tehnike i ostale opreme. Iskustvo stečeno u toku Drugog svetskog rata da borbu ne treba voditi protiv zime i snega već da ih treba koristiti kao saveznike, mora, po njegovom mišljenju, naći rešenje u odgovarajućoj opremi i obučenosti ljudstva za zimsko ratovanje. Blagovremena priprema i gotovost zaštitnih mera i sredstava, obezbeđenje dovoljnih količina transportera — guseničnih vozila i saonica, stalno proveravanje ispravnosti naoružanja, opreme i borbenih vozila, u velikoj meri utiču na uspešno vođenje borbe.

Pisac smatra da opšta procena situacije mora zimi uvek biti dopunjena i sledećim zaključcima:

— kakva je zima i u kom zimskom periodu (početak, sredina ili kraj zime) otpočinje ili se vodi borba;

— u kojoj su meri sopstvene i neprijateljske trupe »pokretljive« za zimsko ratovanje i kakve su mogućnosti naprežanja sopstvenih i neprijateljskih jedinica;

— kakve se mogućnosti smeštaja pružaju sopstvenim i neprijateljskim jedini-

cama — kako u naseljenim mestima tako i na terenu;

— da li je održavanjem puteva u ispravnosti obezbeđeno uredno snabdevanje i zbrinjavanje ili je potrebno preduzeti posebne mere.

Pisac posebno ističe značaj stalnog praćenja i korišćenja meteoroloških podataka, kako bi se u određenom vremenu predviđene nagle vremenske promene ili kolebanja mogli iskoristiti.

Na osnovu iskustava i higijenskih razloga, kao i razloga sigurnosti, celishodnije je, po mišljenju pisca, pribegavati bivakovanju nego kantonovanju po naseljenim mestima. No, pri tome treba voditi računa da se često bivakovanje na otkrivenom zemljištu ne odrazi štetno na opštu bojnu gotovost i sposobnost trupe. Pre nego što se pristupi bivakovanju ili kantonovanju, treba uputiti odgovarajuće delove za izviđanje koji su dužni da:

— obeleže puteve za jedinice koje dolaze;

— podignu šatore ili izaberu i odrede zgrade za stanovanje;

— obezbede zagrevanje šatora — prostorija za stanovanje;

— pripreme tople napitke;

— pripreme skloništa za zapaljivi materijal;

— izvide i odrede mesta za smeštaj naoružanja i vozila;

— predvide mesto zborišta u slučaju uzbune.

Ako se bivakovanje vrši na otkrivenom zemljištu, u cilju zaštite od vazdušnog napada preduzima se rastresit smeštaj jedinica. Izbor i određivanje mesta za bivakovanje uslovljeni su taktičkom situacijom. Pri tome mesto mora biti, po mogućnosti, zaštićeno od zime, vlage i vetra, a u blizini mora imati dovoljno drva i vode. Sem toga, ono mora biti dobro maskirano i teško pristupačno za neprijatelja. Prilikom izbora mesta treba se koristiti, ističe pisac, postojećim ratnim iskustvima i to:

¹⁾ Erfahrungen aus dem Kampf im Winter, von Hauptmann Georg Heinz Wetzel, *Truppenpraxis*, Zap. Nemačka, oktobar 1959.

Nepovoljne uslove pružaju:

— kotline, doline i udolja, jer su u njima temperature redovno niže nego na okolnom zemljištu i zato što privlače vlagu i što su često pod maglom;

— mesta u blizini većih vodenih površina;

— otkrivena zemljišta sa jakim vetrovima, strujanjima i snežnim smetovima.

Delimično povoljne uslove pružaju:

— snežni usovi, veće vrtache i snežni nameti na zaklonjenim mestima, jer olakšavaju izradu zemunica;

— mesta pod visokim i čvrstim snegom — u vetri sa izgradnjom snežnih koliba (»iglo-a«).

Povoljne uslove omogućuju:

— šume, koje pružaju siguran zaklon od vetra i odlično skrivaju mesto bivaka;

— niži pojasevi jelovih šuma pod visokim snegom, jer omogućuju dobra skloništa i povoljne uslove za maskiranje.

Ne treba zaboraviti, napominje pisac, da izgradnja i uređenje bivaka zahtevaju duže vreme ali zato trupi obezbeđuju pun odmor i zaklon. Pokrivanjem šatora snegom postiže se bolja izolacija i toplota. Ulaze — otvore u šatore treba okrenuti na stranu zavetrine jer se na taj način smanjuje uticaj vetra.

Mesta za grejanje, kuhinje i ložišta treba da su niža od nivoa terena logora ili se, pak, moraju ukopati u zemlju.

Pošto je čovek mnogo osetljiviji na hladnoću tla nego vazduha, naročito je važno obezbediti dobre prostirke. Za tu svrhu biće dovoljna prostirka od jelovog pruća, mahovine, paprati, suvog lišća ili slame, visine 20—30 cm, pokrivena čebotom ili šatorskim krilom. Za zagrevanje nogu korisno se može upotrebiti ranac u koji se stavlja topla cigla ili toplo kamene.

Vatrogasna služba dužna je da reguliše vreme i način zagrevanja u bivaku, i da predvidi mere kako dim ne bi pružio mogućnost neprijatelju da, izvidanjem sa zemlje ili vazduha, otkrije mesto odmora.

Posebnu pažnju, po mišljenju pisca, treba obratiti borbenom obezbeđenju trupe na odmoru i kružnom osiguranju, jer iskustva pokazuju da su iznenadni napadi

neprijatelja nanosili trupama na odmoru vrlo visoke gubitke. Oko celog logora-bivaka, na otstojanju 1—2 km, organizuje se neposredno osiguranje, a ispred njega se upućuju smučarske patrole. Na periferiji bivaka vrši se najčešće izbor položaja i određuju zadaci svim jedinicama u pogledu načina i vremena njihovog posedaanja. Naročito treba obratiti pažnju na organizaciju izvidanja. Na svim mogućnim prilazima treba postavljati žičane i minske prepreke.

Za vreme velike zime ili vetra potrebno je češće smenjivati stražarska odeljenja, a oružje i pribor moraju biti zaštićeni od snega i vlage.

Pisac članka smatra da svakom maršu treba da prethodi detaljno izvidanje maršrute, koje se vrši u sadejstvu sa izviđačkom avijacijom. Pre toga treba detaljno po karti proučiti marševsku zonu, konsultovati meteorološki bilten i utvrditi visinu snežnog pokrivača. Na osnovu zaključaka pri proceni gornjih elemenata i rezultata izvidanja, donosi se odgovarajuća odluka za marš. Zapovest za marš se načelno izdaje u pismenoj formi, pri čemu se obično svim starešinama dostavljaju rezultati izvidanja i meteorološki podaci.

Raščišćavanje puteva od snega, a ponekad i izrada novih puteva, moraju biti blagovremeno obezbeđeni upućivanjem potrebnih grupa za opravku i održavanje komunikacija.

Sposobnost i brzina kretanja u velikoj meri zavise od stepena obučenosti trupe za zimsko ratovanje. Sve pokrete glavnim putevima treba u najvećoj meri izbegavati. Na osnovu ratnog iskustva, pisac preporučuje da se pešadija ne prevozi automobilima (ukoliko situacija to izričito ne zahteva), već da vrši pokret peške. Motorna vozila obrazuju zaseban eselon koji se najčešće obezbeđuje rasporedom u koloni. Brzina kretanja motorizovane kolone zavisi, po mišljenju pisca, od stanja puteva, visine snega i aktivnosti neprijateljske avijacije.

U članku se iznose podaci o srednjim normama brzine kretanja pri raznim uslovima snega. Te se brzine mogu povećavati pri povoljnim uslovima snega i puteva, kao i izvršenjem marša na smučkama i saonicama.

Pri normalnim snežnim uslovima, tj. kada visina snega ne prelazi 30 sm, kod određivanja marševskog naprezanja kori-

sno je, ističe pisac, pridržavati se sledećih normi:

- za vreme prvog časa kretanja preći 3 km,
- za vreme drugog časa 2 km,
- zatim dati zastanak od 5 minuta,
- za vreme trećeg časa 2 km,
- za vreme četvrtog časa 3 km,
- posle toga dati odmor od 3 časa.

Usled povećanog napora nužno je predvideti posle četiri časa marša odmor u trajanju od tri časa, kako bi se trupi za to vreme, po mogućnosti u naseljenom mestu, obezbedili obrok i potrebno zagrevanje.

Po mišljenju pisca, zimi i po snegu nije preporučljivo primenjivati frontalni napad, jer samo u izuzetno retkim situacijama može dovesti do uspeha. Polazni položaj za napad treba da je što bliže neprijatelju, a zadržavanje trupa na njemu što kraće, kako se ne bi bez potrebe izlagale zimi.

Korišćenjem smučki i saonica obezbeđuje se veća pokretljivost koja pozitivno može uticati na izvršenje zadatka.

Pri napadu na neprijatelja organizovanog po sistemu dobro utvrđenih, odvojenih otpornih tačaka (grupna organizacija), primenjuje se, po mišljenju pisca, obuhvatni napad, pri čemu je postupak sledeći:

- izviđačke patrole — odeljenja na smučkama izviđaju mesto, raspored i protezanje otpornih tačaka i po mogućnosti dubinu neprijateljske odbrane;

- slabije snage treba da vrše frontalni napad u cilju obmane i vezivanja neprijateljskih snaga;

- jačim snagama na smučkama ili transporterima izvodi se dvostruk obuhvat i udar s leđa, pri čemu se strogo vodi računa o izviđanju i bočnom osiguranju.

U slučaju neuspešnog napada, potrebno je izvući trupe, odmoriti ih i zagrejati pa tek onda ponoviti napad.

Osnovni principi pri organizovanju odbrane zimi po mišljenju pisca su velika dubina i snažne rezerve. Naročitu pažnju treba posvetiti organizaciji izviđanja koje se danonoćno ima sprovoditi kako bi se na vreme otkrile namere neprijatelja za napad. U cilju zaštite i odmora trupa, na

položajima se drže samo manji delovi — dežurne jedinice, dok se sve ostale snage nalaze u skloništim. Jedinice izlaze na položaje tek kad počne neprijateljski napad.

Pisac ističe da se savremena odbrana organizuje, po pravilu, po sistemu odvojenih otpornih tačaka (grupni sistem). Zbog često nepovoljnih uslova za osmatranje i zaštitu međuprostora, nužno je između pojedinih otpornih tačaka organizovati veći broj zasednih oruđa — gnezda, kako bi se sprečilo pokušaj iznenadnog prodora i daljeg uklinjavanja.

Rezerve moraju biti veoma pokretljive kako bi u slučaju potrebe mogle hitno intervenisati. U cilju obezbeđenja izvršenja protivnapada, rezerva već ranije mora izvidati verovatne pravce i osposobiti puteve i staze za brze pokrete. Rezerve moraju biti snabdevene smučkama, saonicama ili transporterima, jer bi u protivnom, pešice po snegu prerano istrošile svoju snagu, tako da je u odlučnom momentu susreta, za udar po uklinjenom neprijatelju, ne bi više imale.

Mnogo je korisnije, po mišljenju pisca, izvršiti blagovremen protivnapad, makar i na taktički slabijem, nego zakasneo na taktički boljem pravcu.

Usled veoma teškog i sporog kretanja kroz dubok sneg, mora se na svaki način obezbediti blagovremeno izvlačenje — odvajanje od neprijatelja. Ovaj su zadatak u stanju da izvrše samo jedinice na smučkama ili transporterima.

Pisac smatra da uzastopne položaje pri oštupanju treba birati na visovima, kako bi neprijatelj bio što duže izložen snažnoj i ubitačnoj vatri, i kako bi na savladivanju uspona u velikoj meri istrošio svoje snage.

Izvlačenje mora biti unapred pripremljeno. U tu se svrhu mora obeležiti i pripremiti veći broj puteva-staza. U cilju obmane neprijatelja, uređuju se i obeležavaju lažni putevi ili se brišu tragovi na putevima po kojima se izvlačenje sprovelo. Pisac je mišljenja da ukoliko se u dubini neprijatelju organizuju uzastopni položaji, onda prilazni putevi ne smeju nikada da izvode upravno na njih, već sa strane položaja i da se sastaju u dubini novih položaja, odakle se i vrši izlazak na njih. Na taj se način postiže da neprijatelj koji vrši gonjenje, prilikom nailaska na položaje, dođe pod unakrsnu vatra.

U toku samog izvlačenja, potrebno je vršiti česte bočne protivnapade i ostavljati zasede kako bi neprijatelj gubio u vremenu i kako bi mu se nanosili gubici.

Teška oruđa, usled slabije pokretljivosti, moraju se blagovremeno izvući na dublje raspoređene, uzastopne vatrene položaje kako bi na vreme mogla da vrše podršku prednjih delova. Korisno je određivati položaje u zahvatu puteva.

U zaključku izlaganja pisac ističe da svaka borbena radnja zimi zahteva od

trupe povećan fizički napor. Da bi se izbegli suvišni pokreti, potrebno je da se zemljište detaljno izuči i izvidi. Posebno je potrebno ispitati nosivost — debljinu leda, prohodnost močvare i visinu snega.

Pisac na kraju članka ističe da, bez obzira da li je trupa delimično ili potpuno motorizovana, treba pravovremeno izvršiti obuku smučara i formirati smučarske jedinice. Bez njih je nemoguće preduzeti bilo kakvu veću i raznovrsniju izviđačku delatnost.

Zl. Vaj.

Potpukovnik **Hans Joahim fon Jeden:**

ELASTIČNA ODBRANA

Pisac počinje članak¹⁾ napomenom da se u školi za usavršavanje oficira na temu odbrane uzimaju nerealni i suviše povoljni uslovi za branioca u pogledu: širine fronta, položaja, prepreka pred frontom, karaktera zemljišta, situacije u vazduhu, pretrpljenih gubitaka; zatim se pretpostavlja da se pretstraže uspešno bore, da je prvi napad neprijatelja odbijen, a da su pri drugom, masovnom napadu, rezerve odmah likvidirale prodor. Pisac pritom zaključuje da je to šablonski rad; svako ko je učestvovao u ratu zna da takav slučaj pretstavlja redak izuzetak. U odbrani je front, skoro po pravilu, najčešće suviše širok, sopstvene snage su slabe, prepreke su beznačajne, uslovi osmatranja slabi, oslonci po frontu i dubini slabi i nedovoljni, u vazduhu je situacija, u najboljem slučaju »promenljiva«, gubici su teški, pretstraže se retko mogu isturiti, a neprijatelj ispred prednjeg kraja je brži nego što se očekuje, napada bez pauze, čini više prodora koje slabe rezerve mogu s mukom da zatvore.

Zatim pisac postavlja pitanje da li je zvanična koncepcija odbrane (prema pravilima Bundesvera) adekvatna savremenim uslovima. Sumnje u adekvatnost te koncepcije imaju osnova naročito u nekim redovnim »uslovima«: *zemljište* je obično ravno i otvoreno, prepreke nedostaju, *vremena* neće biti dovoljno za iz-

viđanje i uređenje položaja, postoji *oskuđica u snagama*, rezerve nedostaju, mogućan će biti gubitak čitavih delova položaja usled eventualnog nuklearnog dejstva. Pošto nemačka ratna služba ne pruža za takve uslove odgovarajuću koncepciju odbrane, to je, po mišljenju pisca, treba potražiti.

Pravila predviđaju da bataljon brani front od 2.000 m. Međutim, praksa iz nedavne prošlosti, ističe pisac, pokazuje da je prosečna širina fronta bataljona u odbrani iznosila 4.000 m, a ukoliko je na pojedinim mestima, pri širini fronta divizije od 24 km (trostruko većoj od one koju predviđaju pravila), širina fronta nekih bataljona sužavana, drugi su dobijali suviše široke frontove. Na taj način su bataljoni u prvoj liniji pretstavljali samo zastor koji je imao jedino da uspori napad i spreči ubacivanje izviđačkih delova.

U nedostatku zvanične koncepcije odbrane koja bi odgovarala stvarnim sadašnjim uslovima, pisac predlaže jednu, po njegovom mišljenju mogućnu. Od ukupno šest grenadirskih bataljona koji bi obavezno bili u prvoj liniji, jedan bi bio zamjenjen divizijskim oklopnim izviđačkim bataljonom, tako da bi u rezervi divizije bila dva grenadirska bataljona i jedan tenkovski. Na taj bi način odbrana divizije imala ove elemente:

— liniju obezbeđenja i osmatranja, koju bi obrazovali bataljoni u prvoj liniji, raspoređeni u pojedine jake odbranbene rejone sa slabije posednutim međuprostoro-

¹⁾ *Truppenpraxis*, Zap. Nemačka, br. 12/1953.

rima; te bi se snage, po potrebi, povlačile u toku napada na drugu liniju;

— odlučujuće zemljišne prostore u sastavu prethodne linije, koje bi bili posjednuti jakim snagama i odlučno branjeni;

— jake pokretne rezerve, za ispade i protivnapade;

— artiljeriju, koja bi podržavala snage u prvoj liniji, kao i dejstvo rezervi.

U sastav rezerve mogli bi se, po mišljenju pisca, odrediti i pionirski bataljon (ili njegov veći deo) i protivoklopni divizion.

Ovaj bi sistem odbrane primenjivala, na osnovu tog predloga, i oklopna divizija, a on bi, sem toga, potpuno odgovarao i novoj formaciji nemačke divizije, sasta-

va dve grenadirske brigade i jedna oklopna, stim što bi ova poslednja bila u rezervi.

Preduslovi za ovakvu odbranu, po mišljenju pisca, su: dovoljan prostor za manevar i napad, prohodno zemljište, putna mreža dovoljne moći, povoljna situacija u vazduhu, itd.

Koncepcija ovakve odbrane mogla bi se zaključuje pisac, primeniti i prilikom drugih dejstava: pri pokrivanju praznina na frontu, zatvaranju prodora, u prvoj fazi borbe u okruženju, kod zaštite boka, pri sprečavanju izvidanja, pri privremenom zastoju u napadu, za zaštitu trupa na odmoru u blizini neprijatelja itd.

L. V.

Potpukovnik **Brion:**

UPOTREBA HELIKOPTERA¹⁾

Gledišta za upotrebu helikoptera se, po mišljenju pisca, razlikuju: neki zastupaju gledište da će oni napraviti preokret u ratu, drugi ih smatraju posebnim vidom vazdušno-desantnih operacija, treći se uzdržavaju od davanja mišljenja. Da bi se približno došlo do istine, pisac predlaže ispitivanje njihovih karakteristika, razmatranje teškoća na koje nailazi njihova upotreba i na osnovu toga stvaranje zaključka o njihovoj upotrebi.

Postoje predlozi da se helikopteri naročaju teledirigovanim projektilima, mitraljezima i raketama, kako za prethodno neutralisanje ciljeva na zemlji, tako i za dejstvo uopšte protiv neprijatelja. Uglavnom, helikopter ostaje i dalje vazdušno-transportno sredstvo za prevoz ljudstva i materijala.

Pisac smatra da se helikopterima mogu postaviti zadaci izvidanja svih vrsta, pa i onog koje je nekad vršila konjica, korekturē gađanja, kao i da oni mogu poslužiti kao najbrže terensko-transportno sredstvo — za manevar. U borbi se oni mogu upotrebiti za izvršenje helikopterskog desanta, za brzo prelaženje zatrovanih zona, za desante manjih jedinica gde neprijateljski raspored nije gust, u sub-

verzivnom ratu — za borbu protiv pobunjenika, kontrolu prostoriya, desante, za prelaz preko raznih vrsta velikih i manjih prepreka, za amfibiska iskrcavanja i prilikom rata u planini.

Naročito je koristan, po mišljenju pisca, helikopterski transport rezervi kojim se štedi materijal i ljudstvo, kao i upotreba helikoptera za održavanje veze, komandovanje, postavljanje veza, za psihološke akcije — bacanje letaka i, najzad, za dotur i evakuaciju. Helikopter može da zameni kopneno vozilo svuda gde je ono zaustavljeno zemljištem ili tehničkim obzirima.

Skoro svi rodovi vojske i službe traže pridavanje helikoptera njihovom organskom sastavu što je, smatra pisac, u SAD i dovelo do organskog pridavanja i po deset helikoptera na divizion, odnosno bataljon, odnosno puk.

Međutim, u SAD je znatan deo helikoptera ostao na neposrednom raspolaganju komandi avijacije kopnene vojske. U pešadiji su se pojavile dve teze: jedni traže formiranje helikoptersko-desantnih jedinica, a drugi da se celokupna pešadija izvežba za prevoženje helikopterima, dok bi se helikopterske transportne jedinice držale centralizovano. Debata još nije završena, ali je u SAD, tvrdi pisac, usvojena četa od 21 srednjeg ili teškog aparata

¹⁾ *Revue des forces terrestres*, Francuska, oktobar 1958.

i 2 laka helikoptera kao osnovna helikopterska jedinica. 3 takve čete formiraju bataljon, koji ima jednu četvu za održavanje: Takav bataljon je u stanju da u četiri ture prebaci boračke delove jednog puka pešadije na ostojanje od 1 časa letenja.

Nedostaci helikoptera su: osetljivost na meteorološke prilike, jaka povredljivost od vatre i nemogućnost upotrebe bez prethodno osvojene prevlasti u vazduhu.

Pisac smatra da se u početnom periodu eventualnog atomskog rata, helikopterske jedinice verovatno neće mnogo upotrebljavati, a zatim će njihova upotreba zavistiti od osvojene prevlasti u vazduhu, čiji stepen mora biti utoliko jači ukoliko je helikopterski desant većih dimenzija. Smatra se da će helikopteri morati da lete na visini od oko 400 metara da bi izmakli neprijateljskim radarima.

Neprijatelji helikoptera su brzi avioni i pav oruđa svih kalibara, kao i sva druga oruđa pešadije i artiljerije.

Opiti su pokazali, tvrdi pisac, da je povredljivost helikoptera od brzih aviona dosta mala, zbog izvanrednih mogućnosti helikoptera u pogledu manevrisanja, što, uostalom, ipak zavisi od veličine helikoptera. Povredljivost helikoptera od neprijateljske vatre sa zemlje je veća — smatra se da prosečan procent pogodaka u najvažniji deo aparata iznosi do 5%. Međutim, postoji mogućnost oklopljavanja helikoptera, zbog čega se ta povredljivost ne sme precenjivati.

Meteorološki uslovi ometaju u manjoj meri rad helikoptera nego aviona. Letenje pri slaboj vidljivosti je teže, mada je ipak izvodljivo. Vetar ne smeta mnogo, naročito ne mnogo rotorima klipnih helikoptera. Zone ateriranja se moraju osvetljivati. Helikopteri su osetljiviji od aviona, dolet i nosivost su im manji, a mogućnost nošenja goriva ograničena. Prosečno uzeto, korisno vreme korišćenja helikoptera iznosi 3—4 časa dnevno.

Zbog potreba radarske kontrole letova sopstvenog vazduhoplovstva, koja je i inače preopterećena, pisac smatra da letove helikoptera treba obavljati ispod donje granice brišućeg leta ostalih aviona. U ovojme pesimisti vide znatno ograničenu upotrebu helikoptera.

Logistička upotreba helikoptera ne stvara naročite teškoće. Što se tiče borbene upotrebe, mišljenja se grupišu u dve struje: jedna predviđa upotrebu helikop-

tera za izvidanje kao vazdušne konjice, a druga helikopterske desantne operacije većeg ili manjeg obima.

Kao »vazdušna konjica« helikopteri će se, po mišljenju pisca, upotrebljavati za izvršenje ovih zadataka: pronalaženja pogodnih itinerera za tenkovske jedinice, otkrivanja rušenja, uočavanja neprijateljskih jedinica, zaštite bokova jedinica, iskrcavanja manjih desanata na važne tačke, uspostavljanja manjih mostobrana na preprekama svih vrsta, snabdevanja okruženih jedinica, spuštanja agenata i komandosa na neprijateljsku teritoriju.

Helikoptersko-desantne operacije u porrednju s običnim vazdušnodesantnim operacijama imaju ova preimućstva: manji im je rok za pripremu, lakše je raščlanjavanje i maskiranje, postoji mogućnost promene formacije u letu, lakše je iskrcavanje, protivatomska rasturanje po iskrcavanju može se odmah preduzeti, rok prikupljanja posle iskrcavanja je manji.

Komandovanje u helikoptersko-desantnoj operaciji se može centralizovati na taj način što se određuje komandant te operacije, kome su potčinjeni komandant helikopterskih i komandant iskrcanih jedinica. Kontrola izvršenja helikoptersko-desantne operacije ostvarila bi se formiranjem čelija za kontrolu na nivou armije, korpusa i divizije. U pripremi operacije potrebno je proučiti zemljište radi biranja pogodnih mesta za spuštanje, odrediti repere, prikupiti podatke o meteorološkim uslovima i neprijatelju, a naročito o rasporedu njegovih vatretnih sredstava. Pisac smatra da bi improvizovana helikoptersko-desantna operacija zahtevala za pripremu rok od jedne noći do deset časova. Podela jedinica za ukrcavanje vrši se tako da jedinice u jednom talasu budu združene s ostalim rodovima i sposobne za prihvatanje borbe.

Izvršenju helikoptersko-desantne operacije može, po mišljenju pisca, prethoditi vatretna priprema — kontrabatiranje i neutralisanje pav sredstava, stvaranje »prilaznih koridora« za kolone helikoptera i određivanje zaštitne zone u kojoj sopstvena oruđa ne smeju gađati. Zone ukrcavanja biraju se na dovoljnom ostojanju od linije dodira, stim da budu zaklonjene i dovoljno rasturene. Ulazak u neprijateljski raspored vrši se kroz prilazni koridor. Ispred formacije helikoptera leti grupa za

izviđanje i obeležavanje (laki helikopteri), a za njom ostali helikopteri podeljeni u talase, od kojih svaki ima starešinu i 3 odeljenja po 3 aparata. Otstojanja između helikoptera su promenljiva, a let se obavlja iznad same površine zemlje. Spuštanje na zemlju vrši se posle neutralisanja neprijateljskih sredstava koje vrše naoružani helikopteri. Ostalo se odvija na sličan način kao i kod vazdušnodesantne operacije. Sama upotreba helikoptera je vrlo raznolika — masovna ili u manjim grupama, na uskom prostoru ili širokom frontu.

Pisac smatra da ovim nisu iscrpni svi slučajevi i napominje da se iskustva iz

Korejskog rata mogu korisno primeniti. Prikupljanje obaveštajnih podataka ima pojačan značaj, kao i problem osvajanja prevlasti u vazduhu. Pisac je na kraju mišljenja da se celo ovo pitanje još nalazi u stadijumu istraživanja i proučavanja. Najzad, on daje pregled šta sve ulazi u plan helikopterske operacije i to: u fazi planiranja, u razradi plana ateriranja, plana maršrute letenja, plana ukrcavanja, kao i plana polaska na put. Ujedno on navodi i spisak članaka o helikopterima u američkoj, britanskoj, francuskoj, švajcarskoj i italijanskoj vojnoj literaturi.

O. H.

KNJIGE

SUTJESKA II, knjiga druga Zbornika radova učesnika Bitke na Sutjesci, koja je izašla kao XXI knjiga biblioteke »Iz ratne prošlosti naših naroda« VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1959, 580 stranica sa prilogima: pregled sastava štabova brigada i bataljona i politodela brigada, 38 dokumentarnih fotografija, 10 likovnih dela i više umetničkih vinjeta (uz tekst). Povez platno, cena 900 dinara.

U ovom delu su detaljnije obrađeni putevi, borbena dejstva i život brigada učesnica u Bici (period 15 maj — 17 jun 1943), i to: Prve proleterske, Treće krajiške, Treće dalmatinske, Druge proleterske, Četvrte proleterske (crnogorske), Druge dalmatinske, Sedme krajiške, Desete hercegovačke, Prve dalmatinske, Pete crnogorske, Treće proleterske (sandžačke), Sedme banijske, Osme banijske i Šesnaeste banijske, kao i Artiljeriskog divizionara Prve proleterske divizije i Haubičkog divizionara VŠ. Autori su komandanti, komesari i drugi rukovodioci u brigadama a svoje radove zasnivali su na ličnim sećanjima, konsultovanjima drugih učesnika i na raspoloživim dokumentima.

SUTJESKA III, knjiga treća Zbornika radova učesnika Bitke na Sutjesci, koja je izašla kao XXII knjiga biblioteke »Iz ratne prošlosti naših naroda« VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1959, 597 stranica sa 18 dokumentarnih fotografija, 10 likovnih dela i više umetničkih vinjeta (uz tekst). Povez platno, cena 900 dinara.

Knjiga sadrži — u prvom delu — sećanja na put VŠ i AVNOJ-a, sećanja na uslove partiskog rada u pozadini neprijatelja i radove o pustošenju teritorije od strane okupatora. U drugom delu donosi radove o bolnicama, ranjenicima i bolesnicima, a u trećem sećanja pojedinaca na svoj borbeni put kroz bojište, kao i rad o Kazalištu narodnog oslobođenja u toku ove bitke. Radovi su protkani atmo-

sferom koja je događaje pratila, likovima ljudi i svim onim zbivanjima koja karakterišu ovu najsloženiju i najtežu bitku u NOR-u.

Batrić Jovanović, KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE U CRNOJ GORI 1919—1941, XXIII knjiga biblioteke »Iz ratne prošlosti naših naroda« VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1959, 330 stranica sa 14 fotografija; cena 600 dinara.

Delo je prvi poduhvat da se prikaže početak i razvoj revolucionarnog radničkog pokreta u Crnoj Gori. Autor je, pored izvorne građe, koristio i podatke stotine živih učesnika povezujući sve to u jedinstvenu celinu. Na taj način dao je ne samo vernu sliku aktivnosti Komunističke partije, nego je zahvatio i najvažnija zbivanja u životu Crne Gore za nešto više od 20 godina. Rad je ocenjen kao »veoma krupan prilog obradi istorije Crne Gore i posebno Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Crne Gore«.

PRIRUČNIK ZA POSADU TENKA, od grupe oficira oklopnih jedinica, izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA »Vojno delo« Beograd 1960 godine, strana 363 cena 550 dinara.

Priručnik obuhvata gradivo iz okvira obuke posade tenka i, u skladu sa Nastavnim planom i programom oklopnih jedinica, obrađuje predmete: taktički postupci, rešavanje vatrene zadatka, tehničku službu, službu veze, inženjerisku obuku, ABH odbranu i sanitetsku službu.

Knjiga je praktičan priručnik svakom članu posade tenka, kao i mladim oficirima oklopnih jedinica, a može korisno poslužiti i pripadnicima ostalih vidova, rodova i službi.

Moma Marković — Ivan Laća: ORGANIZACIONI RAZVITAK KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE (SKJ), izdanje »Kultura«, Beograd 1960 godine.

U knjizi, izdatoj povodom proslave 40-godišnjice KPJ, izloženi su oblici i metod rada Partije od njenog osnivanja do

današnjih dana. Ona daje pregled svih značajnih dokumenata po pitanju organizacijske izgradnje Partije, naročito analizirajući sve statute koji su bili doneseni na kongresima, zatim rezolucije i ostale odluke rukovodećih organa kao što su plenumi CK i zemaljske konferencije.

ČASOPISI

VOJNI GLASNIK

Br. 12/1959

Potpukovnik Ante Bačinić: *Napad oklopne pešadije i tenkova*

Pisac iznosi svoje mišljenje o zajedničkom dejstvu oklopne pešadije i tenkova, posmatrano kroz njene borbene mogućnosti, efikasnost dejstva i zadatke koje joj postavljaju tenkovi, i to u onim vidovima ofanzivnih dejstava koji će u našim uslovima biti najčešći.

General-potpukovnik Branko Obradović: *Neka pitanja protivvazdušne odbrane objekta*

Ističući povezanost PVO trupa i stalnih objekata na teritoriji države, pisac ukazuje i na specifičnosti PVO objekta usled kojih će se postupci pri njenom organizovanju i izvođenju razlikovati od onih pri PVO trupa. Razmotrene su i neke karakteristike PVO objekta i neki od elemenata, kao: raspored sredstava PVO, komandovanje i veze, manevar sredstvima PVO, sistem VOJ i mere PV zaštite.

Potpukovnik Vladimir Timčenko: *O sredstvima za savlađivanje mina*

Pisac je obradio grupe raznih sredstava za razminiranje minskih polja uz kratak zaključak o njihovim nedostacima i dobrim stranama iz čega proizilazi da sredstva za razminiranje još uvek zaoštaju za potrebama.

Pored ovih »Vojni glasnik« donosi i sledeće članke:

Pukovnik Živojin Stojković: *O pripremi baterije za dejstvo*

Pukovnik Radoslav Trifković: *Savremena obuka vojnika u jedinicama veze — osvrt*

Kapetan I klase Branislav Vlašković: *Korektura po izmerenim odstupanjima pomoću snopara*

Kapetan I klase Slavko Stanić: *Posredno gađanje tenkovskim vodom*

Potpukovnik Zoran Vujičić: *O određivanju pravca poslednjeg pogotka u običnoj korekturi*

Major Dimitrije Lupinka: *Prenos vatre minobacača 82 mm pomoću snopara*

IZ NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA

Major Petar Opačić: *Lik partizanskog komandira*

Major Radomir Petković: *Noćas napadamo na Prozor*

IZ RAZNIH DOMENA

Rezervni major Milo Đurđević: *Istoriski razvoj i formacija pešadijske čete*

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

»Nuklearni bataljon« (D. B.)

»Kako će izgledati budući vojnik«

»Upotreba mina u savremenim uslovima«

»Infracrveni uređaji umesto radarskih«
Taktičko-tehničke i druge novosti.

VOJNI ISTORISKI GLASNIK

Br. 6/1959

Slavko Odić: *Dejstva 2 brigade 6 ličke proleterske divizije u drvarskoj operaciji*

Autor je na osnovu dokumenata prikazao dejstvo na pravcu Srb-Trubar-Drvar u Drvarskoj operaciji. Ovaj pravac zatvarala je 2 brigada 6 ličke proleterske divizije. Ona je, iako bez dovoljno municije, vodila uporne borbe protiv dveju neprijateljskih borbenih grupa: »Willam« i »Lapac« i u toku 25 i 26 maja 1944 godine zadržavala njihovo napredovanje, ostupivši tek kad je situacija u Drvaru bila potpuno račišćena i kad su se iz njega povukle ostale snage 6 ličke proleterske divizije.

Pešadiski potpukovnik Todor Radošević: *Napad 2 Udarne brigade Hrvatske na Udbinu*

Na osnovu dokumenata autor je obradio dva napada 2 udarne brigade Hrvatske na Udbinu, u kojoj je ustaško-domobranska posada bila već duže vremena okružena i snabdevala se vazдушnim putem. Prvi napad 2 brigada je izvršila noću 21/22 avgusta 1942, a drugi napad sledeće noći. Oba napada su ostala bez uspeha. Pošto je pretrpela osetne gubitke 2 brigada je odustala od daljih pokušaja da ovlada Udbinom. Autor je ukazao i na uzroke koji su doveli do neuspeha, a na kraju je istakao izvesna borbeno iskustva do kojih se došlo u toku opisanih borbi.

Pešadiski potpukovnik Miša Leković i pešadiski major Ivan Antonovski: *Osnovni podaci o divizijama NOVJ formiranim u toku NOR-a*

Autori su na osnovu dokumenata dali pregled divizija NOVJ formiranih u toku NOR-a. U pregledu se nalaze osnovni podaci: formacijski naziv, datum formiranja, brojno stanje, sastav i promene u sastavu nastale u toku rata.

BIBLIOGRAFIJA

Bibliografija jugoslovenske istoriografije 1951—1955, članci.

Bibliografija strane istoriografije o Drugom svetskom ratu.

Na kraju je dat sahržaj svih članaka objavljenih u toku 1959 godine u Vojnom istoriskom glasniku.

VOJNO-EKONOMSKI PREGLED

Br. 6/1959

Pukovnik finansiske službe Rudolf Musi: *Ostvarenju prihoda u jedinicama i ustanovama JNA treba posvetiti veću pažnju*

U članku su iznete vrste prihoda po Predračunu DSNO, njihov značaj i način realizacije kao i posledice na Armiju ako se planirani prihodi do maksimuma ne ostvare.

Intendantski pukovnik Mujo Dizdarević: *Nekoliko problema ishrane vojnika u savremenim uslovima*

Autor razmatra na koji se način vojnička ishrana može podići na viši nivo i predlaže uvođenje novih artikala u vojnički obrok i savremeniju opremu vojničkih kuhinja.

Čuvanje i dekontaminacija životnih namirnica u terenskim uslovima

U članku su opisani objekti za čuvanje hrane u uslovima atomskog rata kao i metode osposobljavanja za upotrebu delimično zatrovane hrane.

Pored ovih, časopis donosi i sledeće članke:

Veterinarski potpukovnik Svetomir Rahelić: *Osnovna znanja u vezi sa procesom proizvodnje mesnih konzervi*

Mr phn Musafis Majer: *Začini — vrste, karakteristike i uloga u ishrani*

Živorad Mihailović: *Intendantska služba Kopaoničkog NOP odreda »Todor Mišićević«*

Intendantski kapetan I klase Franjo Šegerac: *Odluka*

Intendantski major Radovan Ciganović: *Logorska sprema — čuvanje, upotreba i opravke sa posebnim osvrtom na alat*

Pešadiski major Marko Marjanović: *Brz i efikasan metod opravke vojničkih cipela sa gumenim đonom i gumenim potpeticama*

Stariji vodnik I klase administrativne službe Ivan Kiridžija: *Vodenje evidencije o znavljanju intendantskih materijalnih sredstava*

Inžinjeriski stariji vodnik I klase Stojan Gulan: *Univerzalna drvena stelaža*

Intendantski potporučnik Dombaj Ivić: *Jedna zapostavljena mogućnost konzervisanja zeleni*

Kapetan I klase Veljko Čepić: *Mere za poboljšanje snabdevanja opremom pripadnika armije*

Kapetan I klase Trajče Galevski: *Čuvanje nove odeće i obuće*

Intendantski kapetan Paško Živković: *Čišćenje odećne opreme*

IZ INOSTRANIH ARMIJA

Intendantski kapetan I klase Miloš Četniković: »Nove vojničke ratne cipele«
 »Jurišni prtljag i borbena odelo« (J. M.)

VOJNO-TEHNIČKI GLASNIK

Br. 1/1960

Potpukovnik ABHO Severin Nemeč: *Određivanje oblika kontaminirane prostora i vremena taloženja radioaktivnih padavina*

U članku se iznosi način kontaminiranja zemljišta radioaktivnim padavinama, daju metode kako se pronalazi kontaminirana prostorija i ukazuje na opasnost od kontaminiranog zemljišta.

Tehnički potpukovnik ing Božidar Kovačić: *Koncepcije podele tenkova na pešadiške i konjičke je zastarela*

U članku se iznosi mišljenje da se pod današnjim uslovima ratovanja ne može vršiti podele tenkova na pešadiške i konjičke, kako to smatraju neki vojni teoretičari.

Ing Milan Milivojević: *Kontrolna geometrijska ispitivanja pri građenju puteva i aerodroma*

Na osnovi proverenih metoda i stečenih iskustava na praktičnim radovima, u članku se predlažu najpogodniji postupci za geometrijska ispitivanja zemljišta.

Tehnički potpukovnik ing Gojko Holovac: *Klizna ležišta*

U članku se navode plastične materije koje se vrlo korisno mogu primeniti za izradu kliznih ležišta motornih vozila.

Pored ovih u ovom broju časopisa objavljeni su i sledeći članci:

Tehnički kapetan Mirčeta Panić: *Motorgenerator 24 V u radaru 3-MK-7 i održavanje njegovog napona u granicama tolerancije*

Ing Vladimir Mudrić: *Merenje na visokofrekventnoj radarskoj glavi*

Ing Miodrag Rajković: *Specijalna televizija*

Kapetan I klase geodetske službe Živojin Janković: *Tehnološki proces izrade reljefnih karata*

Milan Korać: *Osvrt na izvesna oruđa supermoćne zemaljske artiljerije*

Tehnički poručnik Aleksandar Kojić: *Održavanje kočnice i povratnika 76 mm brskog topa M 48 B1*

Tehnički kapetan ing Radovan Radović: *Zaštita municije od korozije*

Tehnički pukovnik Ignjatije Perić: *Planiranje opravki tehničkih sredstava u TR IV stepena i TRZ V stepena*

Ing Žarko Blagočić: *Utvrđivanje utroška rezervnih delova i potrošnog materijala pri opravkama tehničkih sredstava u IV i V stepenu*

Potpukovnik oklopnih jedinica Stojan Marković: *Nedeljni pregled tenkova*